

Narratieve oefeningen in religie en met humor.

Machiel Keestra (column t.b.v. radioprogramma Swammerdam, 1 april 2012 – voor streaming audio: www.amsterdamfm.nl)

Het is een toeval dat te mooi om te laten liggen: vandaag is het gekkendag, 1 april, en het is Palmzondag, dat wil zeggen: de eerste dag van de week voor Pasen en de dag waarop traditiegetrouw Bach's Mattheus Passion vanuit het Concertgebouw wordt uitgezonden. Toevallig is ook dat dit jaar het christelijke paasfeest gelijktijdig begint met het joodse origineel, het paasfeest waarmee de uittocht van de Joden uit Egypte wordt gevierd. Staat Gekkendag in het teken van de misleiding, verrassing, ironie en grap, de paasfeesten staan in het teken van gevangenschap, strijd tegen de macht, straf en verlossing. Toch is er een belangrijke verband tussen al die gebeurtenissen. Een verband dat verwijst naar een cruciale eigenschap van ons mensen – een eigenschap die ook wezenlijk is voor ons samenleven. Die eigenschap is het vermogen om verhalen te vertellen, die we leren in de 'narratieve praktijk' (zoals filosoof en cognitiewetenschapper Daniel Hutto dit noemt) waarmee we reeds als jong kind beginnen. Na die narratieve oefening te belichten zal duidelijk zijn dat we religies – en andere ideologieën- mede zouden moeten beoordelen in hoeverre zij bijdragen aan het onderhouden, voeden en vruchtbaar maken van die narratieve vaardigheid. Immers, die narratieve oefening vormt een belangrijke voorbereiding op deelname aan onze pluriforme samenleving.

In ons samenleven met anderen moeten we steeds van ons eigen handelen verantwoording afleggen en zijn we ook aangewezen op de verantwoording die anderen van hun keuzes en handelingen afleggen: we willen een zwakke klasgenoot helpen met zijn huiswerk, we zijn geërgerd door andermans viezigheid, we hebben zelf het plan opgevat om mee te zingen in een koor, enzovoorts. Als je erbij stilstaat, dan zijn veel van dit soort redenen en wensen nauwelijks zichtbaar in wat we doen, nauwelijks af te lezen in de context van een gebeurtenis en soms beslaat onze handeling een periode van vele jaren zodat het studeren hier & nu in het teken staat van een plan om over 5 jaar voor de klas te staan.

Het is dus niet verwonderlijk dat we dergelijk narratieve praktijken niet in het dierenrijk kunnen observeren, zelfs niet bij andere primaten. Dat heeft te maken met hun zeer beperkte taalvaardigheid, hun veel kleinere prefrontale cortex en daardoor ook de afwezige narratieve oefening. Want hoe verwerven wij mensen eigenlijk die vaardigheid om ons te verantwoorden en om andermans verantwoording te begrijpen? Lange tijd werd door wetenschappers gedacht dat het genoeg is om de regels te leren die gedrag bepalen, zoals we per keer van onze ouders de regels te horen over wat zij doen en waarom zij dat doen. Zo leren wij de regels die veelal ouderlijk gedrag bepalen: als je van de WC komt was je je handen, om half acht is het tijd voor een verhaaltje en slapen, enzovoorts.

Menselijk gedrag is echter zo gevarieerd en veranderlijk dat dezelfde redenen en wensen aanleiding kunnen geven tot nieuw gedrag of dat hetzelfde gedrag opeens door nieuwe redenen gemotiveerd wordt. Onze omgang met dergelijke variaties is cruciaal en vergt een vaardigheid die meer behelst dan het aanleren van regels. Vergelijkend onderzoek van filosofen, cultureel psychologen en nu ook van hersenwetenschappers laat zien dat het oefenen met verhalen, narratieve oefening dus,

cruciaal is. Immers, in die verhalen wordt juist gespeeld en gevarieerd, zoals met onverwachtse gebeurtenissen met helden en draken; met sprookjesachtige contexten van kastelen en paradijsen, met onmogelijke acties door vliegende en onsterfelijke mensen, met ongekende wensen van moordlustige heersers of zelfopofferende engelen, enzovoorts. Door van jongs af aan zulke narratieve oefeningen te doen, worden mensen voorbereid op de omgang met vreemde snuiters, onverwachtse situaties en ver afgelegen idealen. Liefst door te oefenen met de variaties op een thema, in samenhang met een traditie die echter varianten toelaat. Juist op die manier bereiden we ons ook voor op het vertellen van moppen, grappen en ironische visies, die immers spelen met absurde en onverwachtse wendingen van doodgewone gebeurtenissen. Zoals de joodse grap over de kortste samenvatting van de joodse feestdagen in drie delen luidt: “1) Ze probeerden ons joden te vermoorden; 2) Wij hebben het overleefd; 3) Laten we nu eindelijk gaan eten.”

Ik pleit er dus voor om religies mede te beoordelen op hun positie ten aanzien van deze narratieve praktijk. In dat geval vallen de verschillen tussen de joodse en christelijke traditie in het oog: een blik op het oude en op het nieuwe testament laat al zien hoe een grabbelton van verhalen over onder andere Adam en Eva in het paradijs, over Noah en de zondvloed, over Abraham en Sarai die hun woonplaats moeten verlaten, ingewisseld is voor een zogenaamd nieuw testament waarin eigenlijk slechts een enkele persoon centraal staat en dan toch vooral het verhaal van diens zelfopoffering en kruisiging. Een vergelijking tussen de paasfeesten van deze twee religies versterkt dat beeld: waar tijdens het joodse paasfeest families en vrienden met elkaar tafelen en daarbij aan elkaar het verhaal van de uittocht uit Egypte vertellen – zelfs met een belangrijk aandeel van de jongste kinderen daaraan – en die verhalen steeds moeten verweven met recente en actuele verhalen over vrijheid en identiteit, daar vormt de kerkelijke hervertelling van Christus’ lijdensverhaal het onwrikbare en veelal autoritaire centrum van het christelijke paasfeest. Over de rol van grappen in die tradities heb ik het dan niet eens, maar de rol van chassidische en andere grappen over rabbijnen en rechtvaardige mensen in de joodse traditie kent geen pendant in de christelijke.

En nu? In onze pluriforme en multireligieuze samenleving hebben we natuurlijk meer dan ooit behoefte aan narratieve oefening terwijl religie niet meer die rol kan spelen. Het is interessant om te zien hoe daarbij teruggegrepen wordt op de religieuze en vooral Joodse traditie, om daar voorbeelden te vinden die gebruikt kunnen worden in nieuwe contexten en voor nieuwe doeleinden. De filosoof Alain de Botton pleitte onlangs in zijn boek over ‘Religie voor atheïsten’ ervoor om dit joodse paas-ritueel als inspiratie te gebruiken voor gemeenschappelijke maaltijden waarin we spreken over onze motieven en angsten met betrekking tot het samenleven met elkaar. Hier in Nederland wordt iets soortgelijks al sinds enige jaren in de Surinaamse gemeenschap gedaan door met zogeheten ‘Keti Koti Tafels’ stil te staan bij de afschaffing van de slavernij. De hoop is dat dergelijke rituelen en narratieve oefeningen ook helpen om met humor en zelfrelativering naar de veelal akelige ervaringen in het verleden te kijken.

Denk maar aan de grap over Mozes die aankomt bij de Rode Zee na de bevrijding van de joden uit Egypte en zich afvraagt of de heer niet gezorgd heeft voor boten voor de overtocht. Vertwijfeld roept hij uit of hij soms met zijn staf op de grond moet slaan om zo de zee uiteen te splijten ten behoeve van een veilige overtocht en of die zee

zich dan zou moeten sluiten om de achtervolgers te verdelgen. “Als jij dat kunststukje voor elkaar krijgt”, hoort hij dan een stentorstem uit de hemel, “dan zal ik ervoor zorgen dat je een mooie hoofdrol krijgt in een boek dat heel veel mensen nog eindelijk zullen gaan lezen.”